

(Херсон)

ПАРЦЕЛЯЦІЯ ЯК ЗАСІБ ЕКСПРЕСИВНОСТІ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ

(НА МАТЕРІАЛІ ЗБІРКИ МАРІЇ МАТІОС "НАЦІЯ. ОДКРОВЕННЯ")

У статті розглядаються структурно-стилістичні особливості парцеляції у збірці Марії Матіос "Нація. Одкровення".

Ключові слова: парцеляція, експресивний синтаксис, синтаксична конструкція, семантика.

The article deals with the structural and stylistic particularities of the parceling in Maria Matios's collection "Nation. Revelation".

Key words: parceling, expressive syntax, syntax construction, semantics.

Одним із недостатньо вивчених явищ сучасного синтаксису, що впевнено переходить із розмовної мови в літературну, є парцеляція (фр. *parcelle* – частка). Дослідники розуміють її як "прийом стилістичного синтаксису, що полягає в розчленуванні цілісної змістово-синтаксичної структури на інтонаційно та пунктуаційно ізольовані комунікативні частини – окремі речення" [2, с.369].

Членуються переважно складні або досить поширені речення, наслідком чого є виникнення двох частин, з яких основну називають базовою, а іншу – парцелятом. Наприклад: "А ґрунта заґриміли до колґоспу. Сама їх Юр'яна віддавала. Своєю рукою. Телицю віддала. Корову. Двох конів. Три вози. І всі ґрунта. Лісок у Трепеті. Пашу у Виході. Городи на піску. Ой, Господи праведний... Як не розірвалося їй серце? Лишилася жменя присадиби, коровка й свині. На восьмеро – а тепер з Павлінкою й Паюткою – десятеро душ"[1, с. 43-44]. Такі конструкції комунікативно виділені і цим привертають до себе увагу. "Парцеляція фактично стає засобом зняття конфлікту між виражальними можливостями структури речення і необхідністю подання інформації під певним кутом зору, з додатковим оцінним семантичним компонентом, який у непарцельованих структурах звичайно є відсутнім чи прихованим" [3, с. 9].

Науковці відзначають, що явище парцеляції характерне для творів письменників, "мова яких має виразні ознаки психологізму міркувальності народнорозмовного мовлення" [2, с. 371]. Ці риси уповні притаманні індивідуальному стилю відомої сучасної української авторки Марії Матіос. Тому мета статті – проаналізувати структурно-стилістичні особливості парцеляції у її збірці "Нація. Одкровення".

Парцельовані конструкції використовуються у художньому мовленні з метою змістового виділення, увиразнення, експресивізації певного фрагмента тексту. У досліджуваному творі вони виконують кілька стилістичних функцій. Авторка використовує парцельовані конструкції:

а) в описах для зображення обставин дії, актуалізації окремих деталей. Наприклад: "Шльома важко зітхнув, проте надріз зробив. Але в самому кутику. Та й то з виворітного боку, так, що знак був майже непомітний" [1, с. 14];

б) для передачі емоційно-психічного стану персонажа. Наприклад: "Вона боїться. Боїться страшної, а головне – непотрібної смерті в темені й задусі Климишиної криївки" [1, с. 101]; "І враз

страшна думка забилася в скроні: а що, як він пішов привести емгебістів?! Купити собі життя її смертю?!" [1, с. 128]; "У неї дрібні діти. І вона би запротоколила свою душу й нечистому, аби лиш їм нічого не грозило. Але вже. Загрозило. Сьогодні. Нагло, як нагла смерть" [1, с. 44].

в) для конкретизації змісту базової частини вислову. Наприклад: "Але вона лихе про нього думає. Про Довгопола" [1, с. 50]; "Він зрозумів: Естер згадує надгробок Абрамові. Той, що його під час війни допомогла зробити Марія" [1, с. 18]; "А навесні Естер вродила дитину. Русяву дівчинку. І назвала її Ханю" [1, с. 21];

г) для ритмізації прози, створення у читача ефекту "присутності", безпосередності відчуттів, на які орієнтоване зображення. Наприклад: "А тут буде не одна, а дванадцять службів!

Рано й увечір,

Рано й увечір,

І так шість божих днів" [1, с. 81];

"А йти треба легально. Вулицею. Гостинцем. Шляхом" [1, с. 106]; "Доходило туго, але цілком ясно: Коляй з Юрком лишили її саму. Вовкам, ведмедям, мисливцям у погонах" [1, с. 127]; "Але через три дні коло церкви... Коли Анна на своєму коникові чекатиме Іларія... Коли схилить убрану віночками й стрічками голівоньку перед своїм господарем... Коли подасть ручку з коня... Коли присягне йому при всьому християнському людові... Коли..." [1, с. 155];

д) для створення ефекту невимушеності, спонтанності спілкування. Наприклад: "...Сама чула, як коло худоби співали. Усі чотири хлопці. Ви ж знаєте, які в нас хлопці... А ви що, не хочете, аби у вас було побілено до свята? Я й удома білю. Перед Великоднем" [1, с. 48]; "Але ж бо наш тато заслужив такого знання – дня й години своєї смерті. Бо тато говорив всі говіння, в свято не робив, не лихословив, ворогів не наживав. Маму не бив. Дітей на стороні не мав. Любасок також. Людей не шахрував. Сповідався два рази на рік, бідного не обідив, з каліки не сміявся. Молитовні книжки все неділями читав і нас учив" [1, с. 182];

е) для вираження авторського ставлення до зображуваного. Наприклад:

"Розколений надвоє світ.

Розколені люди.

Розшматовані судьби.

І жадоба помсти.

Нескінченної, чорної помсти, кривавої бойні. За чесне ім'я. За правду, писану Богом, а не кривавою шматтю з сільради. За правду, що вже не має прощення й помилування. Бо кров тече потоками, криваві сльози стікають морями, й ніхто не дає ані спину, ані стриму, ані очищення.

І нема надії ані на кого.

Ані на кого, анікогісінького..." [1, с. 76];

"І ходить коло них чи то звірина, чи людина з карабіном, і посвистує, ніби з радості чи з хмелю, не закривши осклілих очей убитих, не засвітивши їм свічечки – так, наче людина з карабіном

вроджена вовчицею, а не жінкою, бо не має людина людського серця. Й жалю не має. Й страху перед гріхом" [1, с. 77]; "Та ба, тих також позабирали. Бо згинули їхні господарики... Без свічки, без трембіти, без хреста" [1, с. 81];

є) для прихованої іронії. Наприклад: "І Сандуляка, й багатьох інших із Тисової Рівні забрали до цісаревого війська. Мститися за смерть кронпринца" [1, с. 10]; "А як вже зробить, то будуть вони над газдами газди. З його худобою та з її лісами" [1, с. 155];

ж) для ефекту "уповільненого кадру" (за допомогою непередбачуваної паузи) або створення враження пришвидшення подій. Наприклад: "Голосно, так голосно й протяжно, що, здавалося, пересилила шум водоспаду, свиснула. Раз. Удруге" [1, с. 127]; "А далі не казав більше нічого, лиш цілоденно молився. Уліті – поза ворітьми, в малюсінській капличці, що склав своїми ослабленими руками після Маріїної смерті. Взимку – в скупі нагрітій, проте щедро обвішаній образами хаті. Так, що декотрі молодіці з Пісків, які носили Тимофіїві їсти, подеколи не доходили два кілометри до каплички коло церкви на службу Божу, а припадали перед Сандуляковими образами в хаті" [1, с. 25].

За типом парцельованої одиниці у збірці М. Матіос зустрічаємо такі парцеляти:

а) парцельований член речення. Наприклад: "Та вгнатися за її ростом жодному дереву було не під силу. Ні на пісках, ні в усій Тисовій Рівні" [1, с. 8]; "Вона добра. Чиста. І на жидівку не схожа" [1, с. 24]; "Є причина: треба вивозити. За пособництво" [1, с. 78];

б) парцельована підрядна частина. Наприклад: "Машталерка із Сундуляками трималася якщо й не тепло, то, принаймні, чемно й рівно. Як то буває між близькими не за духом, а близькими територіально сусідами" [1, с. 11]; "Калина мала велику перевагу над усіма іншими гешефтарями краю: вона ніколи нікого не дурила. Через те в неї завжди завізно" [1, с. 95]; "... Ішла Катерина, всім тілом нахилившись уперед. Ніби долала невидиму стіну" [1, с. 159];

в) парцельовані декілька підрядних частин, об'єднаних у межах однієї конструкції. Наприклад: "На першу труну дід сам вибирав породу й рубав дерево тоді, коли треба. Бо то, що рубане в червні, – червиве" [1, с. 177]; "І за всім треба дивитися. Бо це таке газдівство, що важніше від усього другого" [1, с. 183]; "А тих, що люблять ворожити, не пускайте близько до тіла. Бо то таке можна наворожити на мертвій людині, що не одна жива, як мертва, стане" [1, с. 192];

г) парцельований член речення та підрядна частина. Наприклад: "Треба забирати. Разом із дітьми й жінкою. Щоб іншим була наука" [1, с. 80] "Вона знову хотіла кричати на весь ліс, на всі гори. Стати отак на найвищій точці скали – й ридати й трембітати, щоб її почув іще хтось, окрім гука" [1, с. 127] тощо.

Як відомо, під впливом тенденцій постмодернізму формуються нові нестандартні умови та варіанти парцеляції (зокрема, різновиди графічного розчленування тексту: абзацне розташування компонентів, вертикальний пробіл тощо). Використовує такі прийоми і М. Матіос. Наприклад: "Іларій сам трохи припізнався.

Навмисно.

Аби люди мали коли надивитися на його Анну, аби Анна знала відтепер, що він над нею має волю, й аби другі знали, що молода, як споконвіку велася в Розтоках, – мусить чекати молодого" [1, с. 155-156];

"Вісім неділь тому Іларій засватав Гафтинякову Анну.

Білу – як ранній туман,

Свіжу – як молода гулянка,

Неторкану – як опівнічна вода" [1, с. 150].

Отже, парцельовані конструкції у збірці "Нація. Одкровення" вирізняються емоційністю, невимушеністю, експресивною силою, підвищеною динамікою у передачі інформації та є характерною ознакою художнього мовлення Марії Матіос.

ЛІТЕРАТУРА

1. Матіос М.В. Нація. Одкровення / Марія Матіос. – 3-є вид., доп. – Львів: Піраміда, 2006. – 204 с.
2. Мацько Л.І. Стилїстика української мови: Підручник / Л.І. Мацько, О.М. Сидоренко, О.М. Мацько; За ред. проф. Л.І. Мацько. – К.: Вища шк., 2003. – 462 с.
3. Федонюк В.Є. Парцеляція в сучасній чеській літературній мові: Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.03 / В.Є. Федонюк; НАН України. Ін-т укр. мови. – К., 2001. – 22 с.